

'ANGST IS EEN SLECHTE RAADGEVER'

Deze hoor je geregeld, vooral uit de mond van autoriteiten of 'deskundigen', waar het gaat om actuele maatschappelijke problemen. Dan moeten we ons niet laten leiden door angst. Natuurlijk niet.

Een voorbeeld. In de nieuwjaarsnacht van 2019 leidde de traditie van het 'vreugdevuur' in Scheveningen bijna tot een ramp. Twee torenhoge brandstapels in combinatie met felle wind zorgden voor 'vlieg vuur', een vliegende vuurzee die het dorp zelf bedreigde. Een vuurregen van gloeiende kooltjes daalde neer in de omliggende straten. Fietsen smolten, plantsoenen gingen in de fik, burgers klommen spontaan hun dak op met emmers water om erger te voorkomen. De brandweer stond, honderdvijftig man sterk, huizenrijen nat te houden en te proberen het vuur binnen de perken te houden.

Hoe kon dit gebeuren? In de zoektocht naar verantwoordelijken kwamen niet zozeer de bouwers van de brandstapels naar voren, maar vooral de autoriteiten. Die hadden immers te weinig 'toezicht' uitgeoefend. Of wacht, waren ze misschien gewoon *bang* geweest om luid en duidelijk 'nee' te zeggen, toen bleek dat de torens minstens tien meter te hoog gebouwd waren? Bang namelijk voor een geweldige reactie van de bouwers of de betrokken jongeren. Die werden juist door dit brandstapelproject ervan afgehouden om met oudjaarrellend door de straten te trekken en daar een spoor van vernieling achter te laten. Nu kwam de vernieling er alsnog.

Nee, geen sprake van, liet burgemeester Krikke weten. Want: 'Ik laat me bij het maken van plannen en het nemen van besluiten nooit leiden door dreigende taal van wie dan ook. Ik raak niet onder de indruk van stevig taalgebruik.' Zij werd nog overtroefd door hoofdofficier Nieuwenhuizen, in het zogenoemde driehoeksoverleg (burgemeester, politie, justitie) betrokken bij de voorbereiding van alle veiligheidsmaatregelen: 'Angst is nooit een raadgever aan tafel van de driehoek.'

Daar heb je het. Angst doet niet mee, het is immers een slechte raadgever. Dit gezegde wordt te pas en vooral te onpas gebruikt, zodra het de bedoeling is om anderen, de burgers, moed in te spreken. Let maar eens op bij talkshows over problemen waarbij een vorm van geweld op de loer ligt, of zich al heeft laten gelden. Terroristische aanslagen? Vooral geen angst! De uitdrukking dook ook op in een open brief van filosofen uit 2016 over de toelating van vluchtelingen. Een brief met een goede strekking – we moeten ons als Europees land het lot van de vluchtelingen aantrekken – maar zo lapidair en gebrekkig geformuleerd dat ik hem niet wilde ondertekenen. Daar stond het weer: 'Angst is een slechte raadgever.' Vooral niet bang zijn. Want bang zijn, dat is (kennelijk) voor dommeriken of slappelingen.

De uitdrukking is echter niet meer dan een enorm cliché, en vooral: onwaar.

Angst is een van de meest basale emoties waar het menselijke dier over beschikt, van zijn geboorte af aan, volstrekt intuïtief. Psychologen onderscheiden tegenwoordig vier tot acht van zulke basisemoties, 'bang zijn' hoort er altijd bij. Ze worden erg leuk gevisualiseerd in de Disney-Pixarfilm *Inside Out*, over vijf emoties die met elkaar strijden in het hoofd van een tienermeisje. Angst is een van de vijf. Maar als we bovengenoemde sprekers mogen geloven kunnen we als volwassenen deze basisemotie beter dumpen. We moeten de wereld kennelijk zonder angst en vol goede moed tegemoet treden. Dat mag hoogst correct en wenselijk klinken, het is een heel slecht advies.

Opvallend genoeg komt niemand met dit advies als het gaat over in je eentje door een donker bos fietsen. Laat staan als daar in de verte

een grote kerel midden op de weg staat met een kettingzaag in de hand. Of wanneer op straat een terrorist met een machinepistool verschijnt. Dan lijkt angst ineens de perfecte raadgever: 'Stop onmiddellijk, draai om, maak dat je wegkomt!' Ook bij het opvoeden van een kind speelt angst een constructieve rol: kijk uit in het stadsverkeer, stap terug als er een snel rijdende auto aan komt! Of wanneer je een kind leert dat het niet mee moet gaan met een vreemde, ook al belooft die snoepjes of een nest schattige kittens bij hem of haar thuis. De basisangst voor de vreemdeling is een heel bruikbaar instrument bij dit stukje opvoeding. Het is niets anders dan een vervolg op onze oerinstincten die door een evolutie van miljoenen jaren beloond zijn: 'Kijk uit voor gevaar, luister naar je eigen angst.' Het luisteren naar de eigen verlangens (snoep! kleine poesjes!) is hier de slechte raadgever.

Eenzelfde geluid klinkt vanuit de wereld van het alpinisme. Thomas Huber, een 'extreemklimmer', bekend om zijn ongezekerde beklimmingen van levensgevaarlijke rotswanden, noemt angst zijn vaste begeleider en zelfs 'zijn beschermer'. De angst houdt hem scherp. Het boek dat hij erover schreef heet: *Angst, je beste vriend*. Een vrouwelijke collega valt hem bij: 'Als ik niet bang was, zou ik vallen.' En juist het overwinnen van de basisangst zorgt achteraf voor grote geluksgevoelens, meent de Duitse psychiater en angstspecialist Bandelow. Hij noemt angst daarom zelfs de 'benzine voor succes'.

Ze worden nog overtroefd door filosoof Hans Jonas. In zijn baanbrekende werk *Das Prinzip Verantwortung* wijst hij op de noodzaak om in ons hoogtechnologische tijdperk te komen tot een geheel nieuwe ethiek, die in het teken moet staan van het in stand houden van alle leven en van de planeet zelf. Leidraad daarbij moet volgens Jonas ten eerste zijn: vrees (*Furcht*). Vrees namelijk voor de consequenties voor alle levende en ook niet-levende natuur waar we verantwoordelijk voor zijn, als we niets zouden doen. Jonas spreekt van 'gegronde vrees, geen timiditeit; misschien zelfs angst, geen bangigheid'. Om het nog algemener af te sluiten: 'Angst uit de weg gaan, waar zij passend is, dat zou pas echt bangigheid zijn.'

Het is kortom een veel beter idee om wel, óók, naar onze angsten

te luisteren. Om ze mee te laten doen in een koor van adviseurs, waar ook blijdschap, vertrouwen en moed in thuishoren. Let wel: de uitdrukking luidt niet 'Angst is *soms* een slechte raadgever'. Dat klopt. 'Angst is *in dit geval* een slechte raadgever' – zou kunnen. Maar: Angst is (altijd) een slechte raadgever? – onzin!

Dieren luisteren altijd naar hun angst. Maar zij zijn dan ook minder talig, kennen geen instituten en wetten, en hebben geen politie die hen tegen de aanvallen van anderen kan beschermen. Wij zijn het, de mensen, die zo ver van de eigen dierlijkheid weggegroeid zijn dat we via een te absoluut gezegde het tegendeel kunnen gaan promoten. Maar wat we nog steeds met alle andere dieren gemeen hebben is een lichamelijke onderbouw, en daarmee ook de fundamenteel lichamelijke emotie van angst (voor het eigen voortbestaan). En net als die lichamelijke onderbouw nooit vergeten mag worden, moeten de bijbehorende emoties eigenlijk *altijd* een plek hebben aan de tafels, zeker als daar overlegd wordt over veiligheidsmaatregelen. Over de lichamelijke kant van het bestaan dus. Hadden ze dat in Scheveningen gedaan, dan was er misschien iemand op het idee gekomen dat honderden, zo niet duizenden dorpsbewoners acute *angst* zouden beleven, door de dreiging van het vuur van de veel te hoge torens. (Ook de bouwers van het vuur hadden dit natuurlijk kunnen bedenken. Maar in onze tijd van doorgeslagen individuele vrijheid worden private overschrijdingen al snel verweten aan anderen en ten eerste aan de autoriteiten die niemand hebben tegengehouden.)

Goed beleid maak je niet door op te scheppen met stoere clichés in persverklaringen, maar door met de driehoek en andere overlegorganen de film *Inside Out* te gaan bekijken en die daarna uitgebreid te bespreken. En door minder bang te zijn om maatregelen te nemen. Laat *alle* emoties meespelen als raadgever – want ze spelen toch al mee, we kunnen niet anders. Angst heeft recht op zijn plek aan de tafel.

'LEUKER KUNNEN WE HET NIET MAKEN...'

'... maar wel makkelijker'. Een beroemde slagzin van de Nederlandse belastingdienst, die decennialang in gebruik is gebleven. Aanvankelijk werd hij ondersteund door een serie geestige tv-spotjes over een getrouwde vrouw met dochter, die bij al hun financiële vragen uitstekend geholpen werden door de servicegerichte belastingmedewerkers. Wat daarbij zoveel mogelijk werd vermeden was de kern van de zaak: het *betalen* van belasting. Want dat is nu eenmaal helemaal niet leuk.

Soms begint het probleem, de aangenomen onwaarheid, al bij het basiswoord. Het gezegde dat daarbovenop of -omheen gebouwd wordt is dan eigenlijk slechts een voortzetting van dat basisprobleem. Dat is hier aan de hand. *Belasting* is zo'n woord waarbij het in de taal al fout gaat. Het suggereert: dit geld betalen is een *last* die op ons drukt, op ons gelegd wordt. En zo wordt het ook opgevat, overal, al eeuwenlang. Als iets ergs, iets wat we eigenlijk niet verdiend hebben, maar nu eenmaal moeten dragen omdat het verplicht is. Met de inherente suggestie dat we deze betaling aan de staat natuurlijk nooit uit onszelf zouden doen. 'Hoezo, waarom? Dat is toch zeker mijn eigen verdiende geld?' En bij iedere voorgestelde belastingverhoging of toegevoegde heffing ('heffen': weer die taalkundige basis in het opleggen door een andere partij) klinkt de verongelijkte klaagzang van de kleine geldverdiener luider. Maar de grotere dan wel grootste ver-

dieners protesteren nog veel harder en vaak met hun voeten: eenmaal miljonair geworden verhuizen ze zo snel mogelijk naar een landje (Monaco, Dubai) waar ze helemaal geen belasting meer hoeven te betalen. Eindelijk die verschrikkelijke *last* afgeschud. Zomaar geld afstaan aan de staat, waarom zouden we?

Nou, voor het wegennet bijvoorbeeld. Voor de scholen, in alle vormen en maten. Of voor de ziekenhuizen, de nutsvoorzieningen als gas en licht, voor de brandweer, de oudedagsvoorziening, de voedselcontrole, de kinderopvang, de musea en de publieke omroep, of voor het handhaven van de orde door de politie. En zo kunnen we nog wel even doorgaan. In de aanloop naar de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 zei kandidaat Trump opschepperig dat hij nooit belasting betaalde, want 'hij was slim'. De democratische kandidate Elizabeth Warren werd er zo kwaad van dat ze als tegengif een verre van complete lijst opnoemde van voorzieningen, instituten en regelingen die met belastinggeld gefinancierd worden en alleen dankzij die vermaledijde belasting kunnen functioneren. Inclusief de democratische instituten zelf, zoals het parlement op Capitol Hill. Daar bleek Trump als president dan ook een flinke hekel aan te hebben; hij wist zijn aanhangers zelfs aan te zetten tot een heuse bestorming en een verkapte staatsgreep. Daarmee probeerden ze in feite hun eigen kapitaal te vernietigen – niet dat van Trump, de trotse belastingontduiker.

Dit enorme netwerk van voorzieningen en diensten geleverd door de staat en de diverse lokale overheden, gaat in z'n geheel schuil achter dat ene woord, dat suggereert dat betalen voor dit bouwwerk eigenlijk niet gewenst is door de bevolking die er de vruchten van plukt. Een last is het. Iets om zo snel mogelijk af te schudden. Hier werkt de taal als rookgordijn en *frame*. En in de ons omringende landen en talen is het al niet anders. Het franse *impôt* komt van *imposer*: opleggen. *Tax* heeft zijn taalkundige basis in een werkwoord met de betekenis 'zwaar op de proef stellen'. Het Duitse *Steuer* is wat neutraler, met zijn herkomst van 'sturen' of ook 'besturen'. Maar ook daarin klinkt de dwang van buitenaf door.

De filosoof Thomas Hobbes (hij weer!) zag het honderden jaren

geleden al. Hij gebruikt de belastingheffing als voorbeeld om het verschil te schetsen tussen *onmiddellijke* en *verre oorzaken*. Mensen, aldus Hobbes, hebben slechts oog voor de meest nabije, onmiddellijke oorzaak – en gaan zich dan kwaad maken op de belastingophaler (17^e eeuw), dan wel de belastingdienst of de regering. De *verre* oorzaak van de belasting, je kunt ook zeggen haar *doel* – namelijk het welzijn van de gemeenschap, en dus ook van henzelf! – ontgaat de meeste mensen ten enenmale. Nu was Hobbes een behoorlijke pessimist die leefde in een tijd vol burgeroorlogen, maar het is moeilijk om eeuwen later in onze laatkapitalistische welvaartsmaatschappij geen bevestiging te zien van zijn analyse. Belasting wordt nog steeds gezien als een zware beproeving, een kwelling eigenlijk.

Eén woord houdt ons hier gevangen. Wonderlijk genoeg gebruikt en in stand gehouden door de staat zelf, die toch van de opbrengsten van die 'last' moet leven. Het is alsof de staat zich via de taal voor haar eigen bestaan excuseert. Het woord stimuleert op zijn beurt een bedrieglijk zelfbeeld bij de moderne mens: levend in een groter verband waar hij/zij het liefst zo min mogelijk aan bijdraagt. Als een parasiet die het van zichzelf niet wil weten. Een profiteur die zichzelf voorstelt als slachtoffer. In de illusie autonoom en vrij te zijn, is hij in feite met handen, voeten en lijf gebonden aan een omgeving die hem laat gedijen. Het is de taal zelf, in het gebruik door de autoriteiten én door de burgers zelf, die dit misverstand in stand houdt, in plaats van de verwende burger voor de spiegel te zetten.

Bij dit beeld sloot de slagzin van de Nederlandse belastingdienst naadloos aan. 'Leuker kunnen we het niet maken...': met andere woorden: natuurlijk is het niet *leuk*, om je bijdrage te leveren aan dat geheel waarbinnen jij in vrijheid en welvaart kunt leven, functioneren zoals je wilt, terwijl je kinderen worden opgeleid en je (groot)ouders verzorgd als ze dat zelf niet meer kunnen. De sloganmakers voelden feilloos aan dat het egoïsme aanspreken, op een lichte toon, de beste manier is om mensen te bereiken. Belasting betalen doe je niet voor je plezier, natuurlijk niet! Maar we maken het je in elk geval makkelijk. Een sterke slagzin vanuit puur egocentrisch perspectief.

Want eigenlijk zou de slogan horen te zijn: *Leuker hoeven we het niet te maken, doorzichtiger wel*. Met een bijbehorende campagne. Die laat zien hoe volstrekt nodig het is dat iedere burger bijdraagt aan het geheel. En door te tonen wat allemaal gedaan wordt met die bijdragen, welk enorm gezamenlijk bouwwerk daaruit wordt opgetrokken en hoeveel redenen we hebben om daar trots op te zijn. Oftewel door het begrip *belasting* doorzichtig te maken: die enorme zwarte steen veranderen in een raam, waardoorheen een hele wereld zichtbaar wordt. Onze wereld. Leuker kunnen we het dus wél maken.

Maken we een royale stap, een sprong zelfs, weg uit deze benaming die ons al zo lang gevangen houdt. Laten we dat hele woord vallen. Noemen we het voortaan 'burgerbijdrage', 'gemeenschapsgeld', of ook: 'mijn aandeel'. We betalen jaarlijks onze bijdrage aan de gemeenschap, in al haar onderdelen. In ruil kunnen we gebruikmaken van al haar voorzieningen, als ons rechtmatige deel van het sociale contract. En, om de materiële kant niet te vergeten, het is ook een stukje medebezit. Als belastingbetalers zijn we aandeelhouders van de overheid en haar bezittingen. Helemaal geen slechte deal eigenlijk. 'Gemeenschapsgeld'; misschien wordt dan eindelijk zichtbaar dat dit geen marteling is, maar doodnormaal en iets om trots op te zijn. Een 'eer' zelfs, zoals senator Warren het noemde. Maar natuurlijk zou het vervangen van dat ene woord een reuzensprong betekenen voor de mensheid, een ware omwenteling in taal en denken.